

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJS

4

Liaudis virsta tauta

BALTOJI VARNELĖ

**Redakcinė kolegija:
Egidijus Aleksandravičius
Antanas Kulakauskas
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka
Antanas Tyla**

**Recenzavo įst. m. dr. Vytautas Žalys
Knygą parengti talkino: Vytautas Jogėla, Saulius
Pivoras, Vladas Sirutavičius, Giedrius Subačius,
Raimundas Lopata**

Redaktorius Gytis Vaškelis

Dailininkas Saulius Motieka

Turinys

I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Antanas Tyla</i>	
Lietuvos valstiečių istorijos (1795-1861 m.) bruožai	7
<i>Saulius Žukas</i>	
Apie Pypkininkus	103
<i>Saulius Sužiedėlis</i>	
Kalba ir socialinė klasė pietvakarių Lietuvoje iki 1864 metų	119
<i>Giedrius Subačius</i>	
Simono Daukanto Didžiojo lenkų—lietuvių kalbų žodyno naujadarai: individuali žodžių daryba.	135
<i>Vytautas Berenis</i>	
Aristokratijos likimas: Henriko Ževuskio metamorfozės	217
<i>Egidijus Aleksandravičius</i>	
Atgimimo istorijos slenksčiai	235
<i>Thomas A. Michalskis</i>	
The National Consciousness among Lithuanian Emigrants to the United States at the Ending of the 19th and Early 20-th Century	251
<i>Tomas A. Michalskis</i>	
Lietuvių atgimimo psichologija Amerikoje tarp senųjų emigrantų XIX a. pabaigoje - XX a. pradžioje. Bendra apžvalga	265
<i>Egidijus Motieka</i>	
Nuo Lietuvių suvažiavimo Vilniuje iki Didžiojo Vilniaus seimo: Istoriografinė suvažiavimo pavadinimo analizė	267
<i>Sigitas Jegelevičius</i>	
Plėšikai ar kovotojai?	327
II. DISKUSIJA	339
<i>Saulius Pivoras</i>	
Lietuvių ir latvių valstiečių mentaliteto tautiški profiliai XIX a. pirmojoje pusėje	339
<i>Leonas Mulevičius</i>	
Valstiečių savimonė kaip istorijos mokslo objektas	363

<i>Ingė Lukšaitė</i>	383
<i>Jūratė Kiaupienė</i>	
Tezės diskusijai: Viduramžiai ir ankstyvieji naujieji laikai	391
<i>Algirdas Narbutas</i>	
Valstiečių tautinės–pilietinės savimonės klausimu	397
III. RECENZIJOS	407
<i>Jūratė Kiaupienė</i>	
Tautinė, luominė ir valstybinė savimonė viduramžiais.	
Tyrinėjimo problemos	407
<i>Vladas Sirutavičius</i>	
"Liaudis virsta tauta" - E.Vėberio paradigma	419
<i>Česlovas Laurinavičius</i>	
Netradicinė recenzija Leono Sabaliūno monografijai "Lietuviška socialdemokratija iš perspektyvos, 1893-1914 m."	437
IV PUBLIKACIJOS	449
<i>Zita Medišauskienė</i>	
Carinės valdžios sumanymas leisti liaudžiai skirtą žurnalą rusų ir žemaičių kalbomis XIX a. 7-ajame dešimtmetyje	449
<i>Antanas Kulakauskas</i>	
Penki 1882-1883 m. Rytų Lietuvos valstiečių kolektyviniai prašymai dėl lietuvių spaudos lotyniškuoju raidynu leidimo	479
<i>Juozas Tumas</i>	
Mūsų liaudis ir jos šviesuomenė Didžiojo Vilniaus seimo laiku. (Parengė E.Motieka)	491
STUDIA HISTORII ODRODZENIA LITEWSKIEGO RESUME	507
STUDIES OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN REVIVAL. SUMMARY	521
STUDIEN ZUR GESCHICHTE DER LITAUISCHEN WIEDERGEURT. KURZFASSUNG	535
ASMENVARDŽIAI	551
VIETOVARŽIAI	571

LIETUVIŲ ATGIMIMO PSICHOLOGIJA
AMERIKOJE TARP SENŲJŲ EMIGRANTŲ
XIX A. PABAIGOJE - XX A. PRADŽIOJE.
BENDRA APŽVALGA

Išvados

Devynioliktame amžiuje ir dvidešimto amžiaus pradžioje tarp Lietuvos imigrantų Jungtinėse Amerikos valstijose susiformavo skirtingi nacionalinės savimonės lygmenys. Kai kurie jos elementai, pvz., kilmė, jau norminamos kalbos dialektai ir Romos katalikų tikėjimas buvo bendri visiems lygmenims. Nuo pat pradžių Amerikoje lietuviai apibūdindavo save lingvistiškai – pagal dialektą ir rajoną, iš kurio jie kilę. Jei reikėtų schematizuoti pirmąją sąmoningumo stadiją, ši būtų pagrįsta naiviu kalbos sąmoningumu. Kultūrinis ir policentrinis nacionalizmas buvo labiau būdingas apšvietusiems emigrantams: kunigams ir nedaugeliui intelektualų. Jie vertino savo tautinę praeitį ir tradicijas, tačiau vis dar nepasiekė trečiojo lygmens, t.y. subrendusio etnocentrinio nacionalizmo, kuriam buvo būdingas laisvos nuo bet kokių ryšių ir išpareigojimų su Lenkija, Rusija ir Prūsija-Vokietija, nepriklausomos Lietuvos sukūrimo reikalavimas.

Pirmųjų lietuvių emigrantų Amerikoje identifikavimas dažnai įgaudavo komplikuotas formas. Kalbiškai ir etniškai jie buvo lietuviai, bet kai kurie jų gravitavo lenkiškosios bendruomenės link, kur išlaikydavo ne tik lenkišką nacionalizmą, bet savo naivųjį lietuvišką etnocentrizmą. Ši būseną jiems buvo savaiame suprantama. Visi trys lietuviškos savimonės raidos lygmenys tam tikru būdu aptinkami ir pačioje bendruomenėje, ir išoriniuose susidūrimuose su kitomis grupėmis tėvynėje ir Amerikoje. Demokratizuojanti darbo vietos įtaka leido daugeliui palaikyti vieną iš galimų orientacijų. Pirmoji buvo ankstyvųjų atvykėlių "lenkberniška" orientacija, kuri buvo patogi tuo metu gerai įkurtose lenkiškoje Amerikos bendruomenėje. Antroji – proletarinio demok-

ratizmo orientacija. Dirbantys gamyklose, šachtose, skerdyklose ir smulkiose pramoninės Amerikos įmonėse imigrantai dėl bendrų ekonominių interesų surasdavo daugiau bendro su kitų tautybių žmonėmis, nei su savo tėvynainiais. Ši tendencija gerai ištyrinėta sovietinės Lietuvos istoriografijoje, tačiau buvo pernelyg pervertinama, lyginant su ta įtaka, kurią ji tuo metu turėjo Amerikos lietuvių bendruomenėje. Trečioji orientacija buvo išdava konflikto tarp religiška orientuoto nacionalizmo, iš vienos pusės, ir "lenkberniškojo" bei proletarinio elemento - iš kitos. Pastarasis iš esmės gali būti apibūdinamas kaip religinis-tautinis. Jis atmetė nekatalikus ir tuos, kurie nekalbėjo lietuviškai arba buvo orientuoti į ateizmą, indiferentiškumą ir ypač į Socialistinį Internacionalą, palaikomą SSSR. Trečioji grupė, absorbuodama daugumą, nors ir ne visus iš "lenkberniškojo elemento", pastoviai konfliktuodavo su internacionalinės orientacijos atstovais. Pagal lordą Aktoną (Acton) ir kitus mokslininkus, charakteringas ar net būdingas elementas nacionalizmui vystytis iš naivaus per policentrinį iki paskutiniojo ir galutinio trečiojo lygmens, kuris gali evoliucionuoti net iki šovinizmo, yra aiškiai suvokto priešų poreikis. Tokiais pavyzdžiais gali būti priešiškumas tarp airių ir anglų, lenkų ir rusų, taip pat vokiečių, graikų ir turkų, slovakų ir vengrų bei kitų. Bendras priešas turėtų būti identifikuotas tam, kad nacionalizmas pasiektų brandžiausią savo formą. Pavyzdžiui, lietuviams aiškiai suvoktu ir netgi pastoviai puoselėjamu antagonistu yra lenkai, o ypač "lenkberniškasis" elementas ir Lietuvoje, ir Amerikoje. Tas antagonizmas tarp Lietuvos ir Lenkijos buvo palaikomas tarpukariu kilusių teritorinių ir kitokių europinių ginčų, ta turėjo atgarsio tarp lietuvių Amerikoje. Lenkiškumas ir lenkai tapo tradiciniu lietuvių nacionalizmo ingredientu. Lietuvių tautinio judėjimo pradžioje priešas buvo reikalingas ir jis buvo surastas. Toks lietuvių požiūris į lenkus tėvynėje ir užsienyje buvo sustiprintas ginčų dėl Lietuvos sostinės Vilniaus bei lenkiško miesto ir pietryčių Lietuvos regiono okupacijos. Kartėlio jausmas dar nepranyko ir, nors ir pasyvus išlieka. Šis straipsnis baigiasi I pasaulinio karo išvakarėmis ir etnocentrinės Lietuvos Respublikos, nutraukusios bet kokius ryšius su Lenkija, Rusija ir Vokietija, atkūrimu.